

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 11 juni 2018

Mål nr

B 3924-17

PARTER

Klagande

NEM

Ombud och offentlig försvarare: Advokat BGH

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grov urkundsförfalskning m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2017-07-13 i mål B 5401-17

DOMSLUT

Högsta domstolen, som inte meddelar prövningstillstånd i kvarstående delar av målet, ändrar hovrättens domslut bara på så sätt att NEM döms för, i stället för grov urkundsförfalskning, urkundsförfalskning enligt 14 kap. 1 § brottsbalken.

Hovrättens dom står därmed fast, såvitt gäller påföljden.

BGH ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av NEM i Högsta domstolen med 8 451 kr. Av beloppet avser 6 761 kr arbete och 1 690 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

NEM har yrkat att Högsta domstolen ska döma honom för urkundsförfalskning i stället för grov urkundsförfalskning och döma till en lindrigare påföljd.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 5.

DOMSKÄL

Bakgrund

Frågorna i målet

1. Målet gäller främst frågan om hur förfalskning av ett stort antal identitetshandlingar och liknande handlingar ska rubriceras samt frågan om brottslighetens straffvärde.

Domstolarnas bedömningar

2. Tingsrätten och hovrätten har dömt NEM för bl.a. grov urkundsförfalskning.

3. Den grova urkundsförfalskning som NEM har dömts för har bestått i att han, tillsammans och i samförstånd med en annan person, under perioden 1 januari 2014 – 26 januari 2017 tillverkat en stor mängd falska arkunder. Det har, enligt vad hovrätten funnit utrett, varit fråga om förfalskade svenska identitetskort, förfalskade norska handlingar om uppehållstillstånd och förfalskade europeiska hälsokort, sammanlagt minst 100 arkunder. Som skäl för att rubricera denna brottslighet som grov urkundsförfalskning har hovrätten angett att det varit fråga om en stor mängd falska arkunder och att tillverkningen av dessa skett systematiskt under en längre tidsperiod.

4. Enligt hovrätten har den grova urkundsförfalskningen ett straffvärde som motsvarar fängelse i ett år och sex månader. NEM dömdes även för vissa andra brott, men dessa ansågs inte inverka nämnvärt på den samlade brottslighetens straffvärde. Påföljden har bestämts till fängelse i ett år och sex månader.

Högsta domstolens prövningstillstånd

5. Högsta domstolen har – med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett – meddelat prövningstillstånd i frågan om urkundsförfalskning, innefattande rubricering och straffvärde. Frågan om prövningstillstånd avseende påföljdsbestämningen i övrigt har förklarats vilande. Högsta domstolen har beträffande målet i övrigt inte funnit skäl att meddela prövningstillstånd.

Den rättsliga regleringen*Brottet urkundsförfalskning*

6. Om någon obehörigen framställer en falsk urkund och denna åtgärd innebär fara i bevishänseende, ska han eller hon enligt 14 kap. 1 § brottsbalken dömas för urkundsförfalskning till fängelse i högst två år. Detsamma gäller om någon ändrar eller fyller ut en äkta urkund.

7. Om brottet är att anse som grovt, ska enligt 14 kap. 3 § brottsbalken dömas för grov urkundsförfalskning till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om förfalskningen har avsett en myndighets arkivhandling av vikt eller en urkund som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen eller om gärningen annars har varit av särskilt farlig art.

8. Vad gäller handlingar som är särskilt betydelsefulla för den allmänna omsättningen innehöll lagtexten tidigare en exemplifiering, ”såsom obligation, aktiebrev eller inteckningshandling”. Även om denna exemplifiering sedermera har tagits bort – i syfte att göra bestämmelsen mera teknikneutral (se prop. 2012/13:74 s. 42 och 71) – kan den fortfarande tjäna till viss ledning för vilka slag av handlingar som avses.

9. Med gärningar ”som annars är av särskilt farlig art” avses, enligt förarbetena, främst fall då förfalskningen har varit ägnad att med stor sannolikhet och på ett kännbart sätt leda till en kränkning av ett intresse av stor vikt, t.ex. då den har gällt handlingar som är av betydelse för tillvaratagande av rikets säkerhet eller rätt. Som ytterligare exempel har nämnts fabriksmässig framställning av seriehandlingar, t.ex. premieobligationer, i talrika exemplar. (Se NJA II 1948 s. 392 ff.)

Ett eller flera brott?

10. Vid ett fortgående eller upprepat brottsligt handlande uppkommer ibland frågan om gärningsmannen ska dömas för ett eller flera brott. Detta kan få betydelse på flera sätt, bl.a. för hur brottsligheten ska rubriceras; är det fråga om flera brott kan det ligga nära till hands att rubricera vart och ett av dessa som brott av normalgraden, medan det kan vara mera naturligt att, om samma brottslighet anses som ett enda brott, rubricera detta som grovt. Bedömningen av om det är fråga om ett eller flera brott kan också få betydelse för hur straffvärdet av den samlade brottsligheten ska bestämmas.

11. För att avgöra om det är fråga om ett eller flera brott måste man avgränsa vad som brukar kallas för brottsenheten. Det går knappast att ange några generella kriterier för hur detta ska göras. Bedömningen beror på flera olika faktorer, såsom tids- och rums-kriterier, antalet brottsobjekt och antalet angreppsobjekt, och betydelsen av dessa kan skifta från brottstyp till brottstyp. Ytterst bestäms vad som är möjligt att samla under en brottsenhet av den handlingsbeskrivning som straffbestämmelsen anger (”framställer en falsk urkund” vid sådan urkundsförfalskning som detta mål gäller). (Jfr Magnus Ulväng, Brottslighetskonkurrens. Om relationen mellan regler och fall, 2013, s. 189 ff. och 199 ff. och dens., Sammanläggning av flera systematiskt begångna brott till ett grovt brott – en replik, SvJT 2011 s. 1036 ff.)

12. Detta synsätt innebär att så snart de i straffbestämmelsen angivna rekvisiten är för handen föreligger ett fullbordat brott och därmed också, normalt, en färdig brottsenhet. Undantag är tänkbara, men vanligen endast när det finns ett nära tidsmässigt eller rumsligt samband mellan de olika moment som annars skulle utgöra egna brottsenheter.

13. I rättsfallet ”Tillgreppen i köpcentret” NJA 2006 s. 524 bedömde Högsta domstolen ett antal butikstillgrepp, förövade under en kort tidsrymd, som flera brott och i rättsfallet ”Socialbidragen” NJA 2007 s. 973 ansågs bedrägerier avseende socialbidrag, utförda vid 25 tillfällen under en tidsrymd av ungefär 30 månader som flera brott.

14. Vid förfalskningsbrott anses vanligen varje enskild förfalskning utgöra ett särskilt brott. Det är dock inte uteslutet att själva förfalskningsförfarandet är så enhetligt att det bör betraktas som ett enda brott. Det gäller särskilt i fråga om fabriksmässig framställning av seriehandlingar, t.ex. framställning av falska sedlar. (Jfr exempelvis NJA II 1948 s. 394 f. och Petter Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., s. 473.)

Gradindelning

15. När ett brott är indelat i olika grader, t.ex. ringa stöld, stöld och grov stöld, ska gradindelningen – bestämmandet av brottets svårhetsgrad – göras med beaktande av samtliga omständigheter vid brottet. Omständigheter som anknyter till de rekvisit som anges i straffbestämmelsen bildar här utgångspunkten (se ”Skärpet” NJA 2017 s. 1129 p. 6).

16. Frågan om gradindelning av brott hänger nära samman med straffvärdebedömningen enligt 29 kap. 1–3 §§ brottsbalken. Som huvudregel bör således ett brott av normalgraden ha ett lägre straffvärde än ett brott som är att anse som grovt. Någon fullständig överensstämmelse råder emellertid inte mellan

de båda bedömningarna. För att en viss omständighet ska kunna påverka gradindelningen förutsätts det visserligen att den är ägnad att påverka straffvärdet, men vissa omständigheter som är av betydelse för straffvärdet saknar betydelse vid gradindelningen. Det som har betydelse för placeringen av ett brott i en viss svårhetsgrad är i första hand omständigheter av objektiva slag. Även gärningsmannens avsikter och motiv samt graden av skuld kan visserligen tillmätas betydelse, men sådana faktorer spelar i allmänhet inte lika stor roll som omständigheter av objektiva slag (se t.ex. ”Förarprovet” NJA 2016 s. 95 p. 12 och 13 samt ”Bussen i Östberga” NJA 2017 s. 531 p. 10 och 11). Huruvida brottet utgör återfall påverkar inte gradindelningen (se Asp m.fl. a.a. s. 27 f.).

17. Ibland anges det i lagtexten ett antal omständigheter som särskilt ska beaktas vid gradindelningen. Så är, som ovan har framgått, fallet även såvitt gäller avgränsningen mellan urkundsförfalskning och grov urkundsförfalskning. Sådana omständigheter ska ses enbart som vägledande exempel. Det är alltså inte nödvändigt att bedöma brottet som grovt när dessa omständigheter föreligger. Det är inte heller uteslutet att bedöma brottet som grovt när omständigheterna inte är för handen. För att ett brott ska bedömas som grovt bör emellertid i princip krävas att omständigheterna i det enskilda fallet framstår som försvårande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges i lagens exemplifiering. (Se NJA 1999 s. 380 och ”Socialbidragen”.)

Särskilt om betydelsen av ett systematiskt tillvägagångssätt

18. Som försvårande omständighet vid bedömningen av ett brotts straffvärde ska enligt 29 kap. 2 § 6 brottsbalken särskilt beaktas om brottet har

utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering. Att viss brottslighet har varit systematisk kan därmed också få betydelse för gradindelningen (jfr p. 16).

19. I praxis framträder emellertid, särskilt under senare år, en tydlig återhållsamhet när det gäller att bedöma brott som grova med hänvisning till att de har skett systematiskt och föregåtts av särskild planering (se ”Socialbidragen” och ”Bagagestölderna” NJA 2016 s. 1143). Enbart det förhållandet att visst brott har upprepats ett stort antal gånger ger normalt inte anledning att bedöma brottet som grovt. Att brottsligheten har systematisk karaktär och därmed ett högre straffvärde kan nämligen oftast beaktas tillräckligt inom ramen för den straffskala som gäller för brott av normalgraden. Det gäller särskilt som det, enligt 26 kap. 2 § brottsbalken, vid flerfaldig brottslighet är möjligt att överskrida straffmaximum för de enskilda brotten. (Jfr ”Socialbidragen”.)

20. Vad som nu har sagts utesluter dock inte att den systematiska karaktären hos viss brottslighet, tillsammans med andra försvårande omständigheter, t.ex. särskild förslagenhet eller inslag av organisation, kan medföra att ett enskilt brott hänförs till en högre svårhetsgrad. Huruvida det i ett visst fall finns skäl att placera ett brott i en högre svårhetsgrad med hänvisning till faktorer av det slaget beror naturligtvis också på vilket straffvärde brottet har i grunden.

21. På vilket sätt upprepad brottslighet som är systematisk till sin karaktär ska beaktas är alltså i någon mån en öppen fråga. Vid flerfaldig brottslighet är det emellertid i regel naturligt att systematiken främst ges betydelse när straffvärdet av den samlade brottsligheten bestäms (jfr p. 35).

Antalet brott och rubriceringen i detta fall

Antalet brott

22. Det förhållandet att åtalet mot NEM gäller tillverkning under en längre tidsperiod av ett stort antal urkunder gör det naturligt att ta ställning till om hans handlande ska bedömas som ett eller flera brott. Det gäller särskilt som bedömningen i den frågan skulle kunna få viss betydelse i rubricerings- och straffvärdefrågorna.

23. Som tidigare har konstaterats (se p. 12) föreligger det normalt en färdig brottsenhet så snart de rekvisit som anges i straffbestämmelsen – i detta fall 14 kap. 1 § brottsbalken – är för handen. Det talar för att redan färdigställandet av varje särskilt förfalskningsobjekt utgör ett brott och att det sammanlagda antalet brott därmed motsvarar det antal urkunder som NEM har varit med om att förfalska. Också verksamhetens utspridning i tiden, mer än tre år, talar för att hans handlande bör anses som flera brott. I förarbetena till 14 kap. 3 § brottsbalken nämns visserligen att vissa enhetliga förfaranden, såsom fabriksmässig tillverkning av seriehandlingar, kan vara att bedöma som ett brott (se p. 14). Den förfalskningsverksamhet som NEM varit med om att bedriva har dock inte haft den intensitet eller det tidsmässiga samband som förarbetena tar sikte på och som bör krävas.

24. Förfalskningarna bör mot den angivna bakgrunden anses som flera brott. Att NEM redan i ett tidigt skede vidtog åtgärder som möjliggjorde tillverkning av ett stort antal falska urkunder ger inte anledning till någon annan bedömning.

Rubriceringen

25. Av det som har sagts i det föregående (se p. 15) följer att frågan om rubriceringen av de förfalskningsbrott som NEM har gjort sig skyldig till ska avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter kring brotten. Därvid ska de

omständigheter som anges i 14 kap. 3 § andra stycket brottsbalken beaktas särskilt.

26. Vad först gäller de omständigheter som anges i 14 kap. 3 § brottsbalken aktualiseras här främst frågan om de enskilda brotten har varit av särskilt farlig art. De handlingar som NEM har varit med om att förfalska, dvs. identitetskort m.m., är i och för sig sådana som bör åtnjuta ett särskilt starkt straffrättsligt skydd mot förfalskning. De är emellertid inte av samma särskilt skyddsvärda slag som de handlingar som pekas ut i förarbetena till 14 kap. 3 §, i anslutning till bestämmelsen om ”särskilt farlig art” (jfr p. 9). Som redan konstaterats har det inte heller varit fråga om någon fabriksmässig tillverkning av seriehandlingar. Gärningarna kan inte heller på annat sätt anses ha varit av särskilt farlig art.

27. Vid en samlad bedömning av omständigheterna finns det i och för sig anledning att beakta – utöver det särskilda skyddsintresse som är knutet till urkunder av de aktuella slagen – att brotten har haft en viss systematisk karaktär och att de därmed har ett förhöjt straffvärde. Detta förhöjda straffvärde kan emellertid beaktas i tillräcklig grad vid den straffvärdebedömning som ska göras sedan de enskilda brottens svårhetsgrad har bestämts.

28. Brotten bör därför rubriceras som urkundsförfalskning av normalgraden.

Straffvärde och straff vid urkundsförfalskning

Enstaka brott

29. Enligt 29 kap. 1 § brottsbalken ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, straff bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen har inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta

samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. I 29 kap. 2 och 3 §§ anges ett antal försvårande respektive förmildrande omständigheter som ska beaktas särskilt. En sådan försvårande omständighet är, såsom tidigare nämnts, att brottet har utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt eller att brottet har föregåtts av särskild planering (se 29 kap. 2 § 6).

30. Straffskalan för urkundsförfalskning av normalgraden är fängelse i mellan fjorton dagar och två år (se 14 kap. 1 § brottsbalken). Straffvärdet av ett enda brott av detta slag ska alltså bestämmas inom det spannet. I allmänhet finns det dock inte anledning att åsätta en enstaka urkundsförfalskning av normalgraden ett straffvärde som motsvarar fängelse i sex månader eller mera, dvs. vad som motsvarar eller överstiger minimistraffet för grov urkundsförfalskning.

Flerfaldig brottslighet

31. Vid flerfaldig brottslighet får såvitt gäller urkundsförfalskning högre straff än två års fängelse utdömas, dock högst tre år (26 kap. 2 § brottsbalken). Straffvärdet av den samlade brottsligheten ska då bestämmas inom ett spann som motsvarar fängelse i mellan fjorton dagar och tre år. Bestämmandet av straffvärdet brukar vid flerfaldig brottslighet ske med hjälp av den s.k. asperationsprincipen.

32. När asperationsprincipen tillämpas, är utgångspunkten för straffvärdebedömningen i allmänhet det allvarligaste av de brott som föreligger till bedömning. Till straffvärdet för detta läggs en efter hand minskande del av straffvärdet för vart och ett av de övriga brotten efter brottens allvar. En allmän kontroll görs också av att ett på så sätt beräknat straffvärde inte framstår som oproportionerligt i förhållande till den typ av brottslighet som är aktuell. (Se ”Skärtorsdagsdomen” NJA 2008 s. 359, särskilt s. 365; jfr även Martin Borgeke m.fl., Att bestämma påföljd för brott, 3 uppl., s. 171 ff.)

33. Vid seriebrottslighet – där det föreligger ett tydligt samband mellan brotten – kan särskilda överväganden göra sig gällande. Särskilt systematik och planering kan här i vissa fall ges betydelse på så sätt, att den reduktion av den samlade brottslighetens straffvärde som följer av asperationsprincipen blir något mindre än annars. Detta kan ske inom ramen för den allmänna efterkontroll som alltid ska göras.

Straffvärdet i detta fall

34. Straffvärdet av den samlade förfalskningsbrottslighet som NEM har gjort sig skyldig till ska bestämmas inom spannet fängelse i mellan fjorton dagar och tre år (jfr p. 31).

35. De enskilda brotten avser urkunder av något olika karaktär och är förenade med faror av något skilda slag. Med hänsyn bl.a. till betydelsen av de urkunder som har förfalskats och att urkunderna varit avsedda för försäljning, har de ett straffvärde motsvarande två till fyra månaders fängelse. De inslag av systematik och planering som kännetecknar brottsligheten bör beaktas främst inom ramen för tillämpningen av asperationsprincipen (se p. 33). Hovrättens bedömning av straffvärdet för den samlade brottsligheten – fängelse i ett år och sex månader – framstår mot bakgrund av det sagda som motiverad.

Slutsatser i prejudikatfrågorna

36. De förfalskningsbrott som NEM har gjort sig skyldig till ska rubriceras som urkundsförfalskning av normalgraden (p. 28). Hovrättens dom ska därför ändras, såvitt gäller rubriceringen av förfalskningsbrotten.

37. Det samlade straffvärdet av förfalskningsbrotten motsvarar fängelse i ett år och sex månader (p. 35).

Kvarstående delar av målet

38. Fråga uppkommer därefter om det finns anledning att meddela prövningstillstånd också i kvarstående delar av målet. Så sker normalt om Högsta domstolens avgörande i en prejudikatfråga är oförenligt med hovrättens domslut (se Lars Welamson och Johan Munck, *Processen i hovrätt och Högsta domstolen*, 5 uppl., s. 163 f.).

39. I förevarande fall skulle en sådan kompletterande prövning i praktiken handla om vilken påföljd som NEM ska ådömas för de gärningar som hovrätten har dömt honom för. Vad gäller förfalskningsbrottslighetens straffvärde överensstämmer Högsta domstolens och hovrättens bedömningar. Enbart det förhållandet att Högsta domstolen har bedömt att brottsligheten ska rubriceras på ett annat sätt påverkar i detta fall inte påföljdsbestämningen. Det finns mot den bakgrunden ingen anledning att meddela prövningstillstånd i kvarstående delar av målet.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Johnny Herre, Anders Eka, Sten Andersson (referent) och Petter Asp
Föredragande justitiesekreterare: Janina Kastevik